కథ 1999

11

వారసత్వం

బి.ఎస్. రాములు

"ఆ పల్లెటూరి సంబంధం నేను చేసుకోను. ఎవర్ని చేసుకుంటే బాగుంటుందో మందితో చెప్పించుకోవడానికి నేను చిన్నపిల్లను కాను... గ్రూప్ వన్ లేదా లెక్చరర్ ఉద్యోగం దొరికే దాకా పెళ్లి వద్దంటే వినరేం!

"జీవితం పట్ల ఎవరి అవగాహన వారికుంటుంది. మీకున్నంత అనుభవం లేకపోవచ్చు. టీచరు ఉద్యోగం చేస్తున్నాను. మూడు వందల మంది విద్యార్థులను వారి తల్లిదండ్రులను డీల్ చేస్తున్నాను. నేను పని చేస్తున్నది కూడా పల్లెటూరి బడిలోనే కదా! పల్లెటూరి మనస్తత్వాలు నాకు తెలియవా?"

ఎమ్మెస్సీ, యం.ఫిల్, బి.ఈడి. చేసిన గోల్డు మెడలిస్టు కిరణ్మయికి కోపం, దుఃఖం జమిలిగా వస్తోంది. తన వినయమే తన భవిష్యత్తును ముంచిందని వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది. రాత్రి నిద్రపోయినట్టులేదు. ఈ సంబంధం ఎలా వదిలించుకోవాలో తెలియక సతమతమై నిరాశలో కూరుకుపోయింది కిరణ్మయి.

"అమ్మా! వాళ్లు మీకు అంత దగ్గరి పాత చుట్టాలైతే జగిత్యాల సంబంధం అని నాన్న నిన్ను చేసుకునే బదులు ఆ పల్లెటూరి మేనసంబంధం చేసుకోవాల్సింది. నలభయి ఏళ్ల క్రితమే నాన్నకు పనికిరాని మేన సంబంధాలు నాకెందుకు?"

వంటగిన్నెలు తోముతున్న కిరణ్మయి తల్లి లక్ష్మీబాయి చకితురాలైంది. ముసలి అత్తామామల మూర్ఖత్వం వల్ల యింత దూరం వచ్చిందని తిట్టుకుంది.

కిరణ్మయి తండ్రి రాజేశం కరీంనగర్ డిగ్రీ కాలేజిలో లెక్చరర్‌గా చేస్తున్నాడు. ముసలి తల్లిదండ్రుల కోసం కుటుంబాన్ని కోరుట్లలో ఉంచి వారానికోసారి కరీంనగర్ నుండి వస్తుంటాడు.

రాజేశంకు ముగ్గురు పిల్లలు. కడగొట్టు పిల్ల కావడంతో కిరణ్మయి గారాబంగా పెరిగింది. పెద్దకొడుకు ముంబైలో ఏదో కంపెనీలో పని చేస్తున్నాడు. షోలాపూర్ అమ్మాయిని పెళ్లిచేసుకుని యింటికి రావడం తగ్గించాడు. రెండో కొడుకు హైద్రాబాద్‌లో సెటిలయ్యాడు. విదేశాలకు వెళ్లే ఆలోచనలో ఉన్నాడు.

"తాతయ్యా! పల్లెల మీద ఇన్నాళ్లు లేని ప్రేమ మీకు యిపుడే గుర్తొచ్చిందా! నిజంగా పల్లెల మీద మీకు ప్రేమ ఉంటే ఈ బిల్డింగ్ అమ్మేసి పల్లెల్లో సెటిల్‌కండి. పెళ్లికాని ముగ్గురు చెల్లెండ్లున్నవాన్ని చేసుకొని నేను సుఖపడేదే ముంటుంది. ఇద్దరి సంపాదనా వాళ్ల పెళ్లిళ్లకు, ప్రసూతులకే చాలవు. నేనీ సంబంధం చేసుకోకపోతే మీరు చచ్చేదైతే ఇపుడే చావండి. ఇంకో ఏడాది రెండేళ్లు బతికే మీ ముసలివాళ్ల కోసం నా నిండు జీవితం బలి కావాలా! ఇది నిజంగా ప్రేమేనా! ఇది ప్రేమకాదు. వెనకట్నించి మీరు సాగించుకున్న పెద్దరికం. అహంకారం. నా మీద నిజంగా ప్రేముంటే నేను కులాంతర, మతాంతర వివాహం చేసుకున్నా ఆశీర్వదిస్తారు. అట్లా అని నేను ఎవరితోనో లేచిపోవడం లేదు. నేను గనక ప్రేమిస్తే యింటికే తీసుకువచ్చి పరిచయం చేస్తాను. వదినెల్ని అన్నయ్యలే సెలెక్టు చేసుకున్నపుడు లేని అభ్యంతరం నాకే ఎందుకు?"

మనుమరాలు అరిచి అరిచి అదే ఊర్కుంటుందని గంగరాజం తాత, లింగమ్మ నానమ్మ నోరు

తెరవలేదు. ఏమీ మాట్లాడకపోయేసరికి కిరణ్మయికి మరింత కోపంగా ఉంది.

"తాతయ్యా! నువ్వేదో పేద్ద స్వాతంత్ర పోరాటం చేసానని గర్వం నీకు. నిన్ను నువ్వు ప్రేమించుకున్న స్వార్థం తప్ప నువ్వు నిజంగా ప్రజల్ని ప్రేమించిం దెప్పుడు. ఎపుడో చేసిన దాన్ని చెప్పుకొని అంతకు ఎన్నో రెట్లు మీరే సుఖాలనుభవించారు. మీ పచ్చి స్వార్థం వల్లనే అక్కడే ఆగిపోయారు. మీరింకా పోరాటం చేసి ఉంటే సమాజం యింకా ఎదిగి ఉండేది. సర్పంచ్ పదవే నీకు గొప్పదైపోయింది. ఎమ్మెల్లేవో, యం.పీ.వో ఎందుకు కాలేదు. నీ స్వార్థం కోసం కాకపోతే పల్లెల్లో ఉన్నదంతా అమ్ముకొని కోరుట్లలో ఎందుకు సెటిల్ అవుతావు. తద్వారా పల్లెసమాజం ముప్పయి ఏళ్లు వెనక్కి పోలేదా!"

కిరణ్మయి కళ్లు తుడుచుకుంది. ముఖం పై నీళ్లు చల్లుకుని రెడీ అయింది. వేడి వేడి అన్నం కాస్తంత పళ్లెంలో తెచ్చింది లక్ష్మీబాయి. గబగబా అన్నం తింటూ అంది-

"అమ్మా! యివాళనే పోయి వాళ్లకు చెప్పి రండి. అమ్మాయి మెచ్చలేదని. రేపు పూలు పండ్లు (నిశ్చితార్థం) పెట్టడానికి రావద్దని. అన్నయ్యలకు కూడా రావద్దని, ఎంగేజ్‌మెంట్ క్యాన్సిల్ అయిందని ఫోన్ చేయండి... తాతయ్యా! నానమ్మా! ఒప్పించింది మీరే కాబట్టి మీరే పోయి చెప్పి రండి," అంటూ చేయి కడుక్కొని టిఫిన్ బాక్సు బ్యాగులో వేసుకుని బయటకు నడిచింది.

"బస్సు మిస్సయితే లీవుపోతుంది," అంటూ బడికి బయల్దేరింది.

గంటసేపు కురిసిన తుఫాను వర్షం హోరు అకస్మాత్తుగా వెలసినట్టయింది.

బింకంగా స్కూలుకు వెళ్లినా కిరణ్మయి ఆ సంబంధం క్యాన్సిల్ కాకపోతే ఎలా అనే చింతతో సరిగ్గా పాఠాలు చెప్పలేకపోయింది.

కిరణ్మయి బయటికి నడిచాక లక్ష్మీబాయి ముసలివాళ్లకు భోజనం వడ్డించి వెంటనే బయల్దేర దీసింది. "ఇంకా నయం. పెండ్లి పత్రికలు అచ్చేసినంక ఇట్ల చేస్తే ఇజ్జతు పోయేది. ఎంత చెప్పినా మీ మాట మీదేనాయె."

గంగరాజం, లింగమ్మలకు అంత ఉదయాన్నే తినబుద్ధి కాలేదు. పైగా మనుమరాలు అకస్మాత్తుగా కురిపించిన తుఫాను వర్షం వారి హృదయాల్లో గింగిర్లె త్తాయి. కాస్త తిన్నామనిపించుకుని తయారై బస్సెక్కారు వాళ్లు.

*

గంగరాజం, లింగమ్మల దాంపత్యాన్ని చూసి పూర్వం పార్వతీ పరమేశ్వరులు అని మెచ్చుకునేవారు. గంగరాజంకిపుడు ఎనభయి ఏళ్లు. లింగమ్మకు డెబ్బయి అయిదు. లింగమ్మకు గంగరాజంతో పెళ్లయినప్పుడు ఏడేళ్లుంటాయి. అరవై ఏళ్ల వాళ్ల భార్యాభర్తలు. వారు ఒకరు లేకుండా మరొకరు ఊహించుకోవడం కొడుకు రాజేశంకుగానీ, కోడలు లక్ష్మీబాయికిగానీ, తెల్సినవారికి గానీ సాధ్యమయ్యేది కాదు. ఈ మధ్య ఎవరు ముందు పోతారో అని చింత పట్టుకుంది. నేనే ముందు పోత. నువ్వు లేకపోతే నేను ఒంటరిగా బతకలేను అన్నాడు గంగరాజం. నేనే ముందు పోతే మంచిగుండు అని వాదిస్తుంది లింగమ్మ.

"అది ఎన్ని అన్నదో విన్నావా!" అని బస్సు గరగర లో కదిపాడు గంగరాజం, సానుభూతి ఆశించి.

"అది అన్నదాన్లో తప్పేముంది. నేను మొద టునుంచి చెప్తనే ఉన్న. బలవంతంగా ఒప్పియ్యకు అని. దానికన్నీ నీ బుద్దులే వచ్చినై."

లింగమ్మ మాటతో గంగరాజం మనసు చివుక్కు మంది. అన్ని మాటలన్న మనుమరాల్ని వెనకేసుకు రావడం, తనతో పోల్చడం చాలా బాధేసింది.

"నేను పెద్దోల్ల మీదికి యిట్లా మఱ్రవడ్డనా! (ఎదురు తిరిగానా!) ఇన్ని మాటలన్నానా!"

"నువ్వు మఱ్రవడలేదా! దొరలతో పెట్టుకోవద్దు అని మీ నాయిన చెప్తే విన్నవా! ఈ బాంచె బతుకులు మీరు బతికింది సాలు. సాతంత్రం అచ్చింది. అందరం సమానమే. వాడు ఎవనికి దొర. ఇంట్లో ఉండుమంటే ఉంట. వేరు పడుమంటే పడుత. కాని నాకు పిరికి మందు నూరిపొయ్యకుర్రి. వాని బతుకెంత. ఊరోల్లం దరు ఊస్తె కొట్టుకపోతది- అని ఎదిరించలేదా!" లింగమ్మ ముడుతలు పడ్డ ముహంలో కాస్త నవ్వు విరిసింది.

లింగమ్మ మాటల్తో గంగరాజం జ్ఞాపకాలు అరవై ఏళ్లు వెనక్కి మళ్లాయి. జగిత్యాల, కోరుట్ల, సిరిసిల్ల, మెట్‌పల్లిలలో జరిగిన ఆంధ్ర మహాసభల మీటింగు లకు వెళ్లడంతో తన అవగాహనే మారిపోయింది.

బూర్గుల రామకృష్ణారావు, స్వామి రామానంద తీర్థ, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, మాడపాటి హన్మంత రావు, గుంటుక నర్సయ్య పంతులు, ఎక్కలదేవి లక్ష్మణ, గంగుల భూమయ్య, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, కె.వి. రంగారెడ్డి, చెన్నరాజ గంగారాం, కాసం శివరాజు గుప్త, బద్దం ఎల్లారెడ్డి, బుట్టి రాజారాం, అంబల్ల రాజారాం, సోషలిస్టు తిరుమలరావు వంటి ఎందరో ఆంధ్ర మహా సభ ఉద్యమంలో పరిచయమైనారు.

అంతదాకా ప్రపంచం అంటే తన పల్లెనే అను కున్నాడు. ఈ పల్లెను మించిన ప్రపంచం ఉంది. ఈ దొరలను మించిన రాజ్యం ఉంది. రవి అస్తమించని బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం ఉంది. సోషలిస్టు రష్యా ఉంది. ఆంధ్ర మహాసభ ఉంది. కాంగ్రెస్ ఉంది. గాంధీ ఉన్నాడు. గ్రంథాలయ ఉద్యమంలో భాగంగా పంచిన పుస్తకాలెన్నో చదివాడు. జగిత్యాలకు పోయినపుడల్లా గోలకొండ పత్రికలన్నీ తిరగేసేవాడు.

1921 లోనే నిజాం నవాబు వెట్టిచాకిరీ రద్దు చేస్తూ ఫర్మానా (జీ.వో.) జారీ చేసినా దొరల వెట్టి తప్ప లేదు. పన్నుల వసూలు కోసం ప్రభుత్వ నిర్వహణ కోసం దొరల మీద, ధనికుల మీద ఆధారపడ్డం వల్ల అంతా చుట్టుకువచ్చింది. ఉన్నత కులాల్లో పుట్టిన ఉన్నత వంశాల వారిని, ధనికులను ఉద్యోగాల్లో పెట్టుకుంటే డబ్బు కోసం కక్కుర్తి పడరని నిజాం ఆశించాడు. కాని వాళ్లే ఎక్కువ దోచారు. ప్రజల్ని పీడించడానికి అధికారం, కులం, ధనం అన్నీ తోడయ్యాయి. ప్రజల్ని పీడించి, వెట్టి చేయించుకొని మరిన్ని సుఖాలకు మరిగి సోమరి పోతులయ్యారు. వారి ద్వారా నిజాం ప్రభుత్వం ఎంతో అప్రదిష్టపాలైంది. పేదోల్లకు ఉద్యోగాలిస్తే అటు ప్రజ లకు, ఇటు ప్రభుత్వానికి భయపడుతూ పని చేసేవారు. ఇన్ని ఘోరాలు జరిగేవి కాదు. నిజాంకు ఆ సలహా యిచ్చిందెవరో. అంబేడ్కర్‌ను చీఫ్ సెక్రెటరీగా తీసు కుందామనుకున్న నిజాంను పక్కదోవ పట్టించిందీ వారే కావొచ్చు.

గంగరాజం అమ్మమ్మ గారిల్లయిన జగిత్యాల్లో ఉండి కొంత కాలం చదువుకున్నాడు. జగిత్యాల్లో 1927 నాటికే నిజాం ప్రభుత్వం స్థాపించిన హైస్కూలుండేది. గంగరాజం చదువుకున్నపుడు ఒక బెంగాలీ బెనర్జీ ఆ స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా ఉండేవాడు. అతను 1905 నాటి బెంగాల్ విభజన వ్యతిరేక, వందేమాతరం ఉద్యమాన్ని దగ్గరగా చూసినవాడు. అతడు దేశమం తటా సాగుతున్న జాతీయోద్యమాల గురించి నమ్మ కస్థులైన ఉపాధ్యాయులకు విద్యార్థులకు అపుడపుడు చెప్తుండేవాడు. అలా విన్నవారిలో గంగరాజం ఒకడు.

అపుడు అవేవీ గంగరాజం తలకెక్కేవి కాదు. కాని విన్నందుకు అవి ఊరకే పోలేదు. దేశమంతటా సాగు తున్న సంస్కరణ ఉద్యమాల గురించి, గాంధీ గురించి, సుభాష్ చంద్రబోస్ గురించి, జాతీయోద్యమం గురించి వింటుంటే ఏదో ఉత్తేజంగా ఉండేది. కాని అపుడు చేనేత మగ్గం నేస్తూ చదువుకుంటే సమయం ఎక్కువ దొరికేది కాదు. చదువైపోయాక కూడా మగ్గం గుంట ఎటూ కదలనీయకుండా కుదేసింది. ఎటూ కదల నీయని వృత్తిని వదిలి వ్యవసాయంలో దిగాడు గంగ రాజం.

బొంబాయికి పోయిన గంగరాజం చిన్నాన్న చిన్న లింగం అక్కన్నించి పైసలతో పాటు బొంబాయి సంస్కృతినీ వెంట తెచ్చాడు. అందమైన మస్లిన్ ధోవ తులు, చక్కని మెత్తని చెప్పులు, సారంగ వాయిద్యం, కోటు, ఖాదీ టోపి, మార్వాడీ నల్ల టోపీ, మొదలైనవి వెంట తెచ్చాడు. అంతమంచి బట్టలు ఆ వూరి తుక్కా రావు దొరకు కూడా ఉండేవి కావు. తుక్కారావు దొరకు గంగరాజం తండ్రి నేసిచ్చినవే మంచి బట్టలు.

బొంబాయి బట్టల మిల్లులో పని చేసి వచ్చి ఇంత భూమి కొనుక్కొని అటు చేనేత మగ్గం, ఇటు వ్యవసాయం అని మొదలెట్టడంతో తుక్కారావుకూ, గంగరాజం తండ్రి లింగయ్యకూ మధ్య తగాదా మొద లైంది. అటు చేనేత, ఇటు వ్యవసాయం, మరో కొడుకు బొంబాయి మిల్లు సంపాదన చూసి తుక్కారావు ఓర్వ లేకపోయాడు.

ఎండా కాలంలో చెరువు పూడిక తీయడంలో దొరకున్న భూముల పాలు మేరకు పూడికకు కూలీ కట్టియ్యాలని లింగయ్య వాదించాడు. జనం సంగం కట్టారు. ఆ సమయంలో పుట్టిన గంగరాజం చెల్లెలుకు సంగమ్మ అని పేరు పెట్టుకున్నారు. ఆంధ్ర మహాసభ లోని కమ్యూనిష్టులు లింగయ్యకు మద్దతు యిచ్చారు.

గంగరాజం చిన్నాన్న చిన్నలింగం బొంబాయి ట్రేడ్ యూనియన్ చైతన్యంతో బాగా చురుకుగా వుండే వాడు. పెరడుకు పోయి వస్తున్నపుడు చిన్నాన్నను ఎవరో కొట్టి చంపారు. కేసు తనమీద పడకుండా తహసీలు

దారుకు, పోలీసులకు, పోలీసు పటేలుకు ఏదో ముట్ట చెప్పాడు తుక్కారావు.

దాంతో గంగరాజం తండ్రి లింగం కొంచెం వెనక్కి తగ్గాడు. కాని సంగాలు నడుస్తూనే ఉన్నాయి. టౌన్లల్లో సభలకు పోయి వస్తూనే ఉన్నారు.

గంగరాజంతో లక్ష్మిబాయి కాపురానికి వచ్చేనాటికి చిన్నాన్న పోయిన భయం యింకా తగ్గలేదు. చిన్నాన్నలా కాకూడదని భయం భయంగా ముందుకు కదిలాడు గంగరాజం. భయం తేలిపోయింది. అటు ఆంధ్ర మహా సభ. ఇటు ఆర్య సమాజం.

దొరల ద్వారా, దొరల చెప్పుచేతల్లో ఉండే కుల పెద్దల ద్వారా జరిగే అన్యాయాలు, వెట్టి, కుల బహిష్కరణ, సాంఘిక బహిష్కరణ భరించలేక ఎందరో క్రైస్తవం, ఇస్లాం పుచ్చుకున్నారు. వాళ్లను శుద్ధిచేసి కులం లోకి, వెట్టిలోకి రమ్మనడానికి తప్ప ఆర్యసమాజం తమకు చేసిందేమీ లేదని గంగరాజం గ్రహించాడు. చిన్నాన్న పిల్లలు తురక మతం పుచ్చుకొని ఊళ్లొంచి వెళ్లిపోయారు.

ఎట్లా మొదలైందో ఎందుకు మొదలైందో తెలియదుగానీ దొరలతో నైజాంతో తుపాకుల పోరాటం మొదలైంది. దాంతో ఊళ్లో ఉన్నవాళ్లు పారిపోవాల్సి వచ్చింది. ఆ తర్వాత దొరలు పారిపోయారు. పల్లెలు వదిలి పట్నాల్లో సంపాదించడం మొదలెట్టారు.

రజాకార్లు మొదలయ్యాక మానభంగాలు, దోపిడీలు, నరుకుడు, ఊళ్లకు ఊళ్లు తగలబెట్టడం వాళ్ల నిత్యకృత్యాలయ్యాయి. ఎక్కడా రక్షణలేని స్థితిలో గంగరాజం జగిత్యాల అమ్మమ్మగారింట్లో మలేరియా జ్వరంతో తలదాచుకున్నాడు. రజాకార్ల రూపంలో వచ్చి తుక్కారావు దొరను చంపి కూతుర్ని మానభంగం చేసి చంపి పారిపోయిన వారిలో గంగరాజం చిన్నాన్న కొడుకు లున్నారని ఊరంతా గుప్పుమంది.

జగిత్యాల్లో యింకా ఘోరంగా ఉంది. ఎపుడు ప్రాణం పోతుందో తెలియదు. కొందరు అరబ్బులతో కల్సి స్థానిక ముస్లింలు ఆయుధాలతో ఊరేగింపు తీశారు. ధనవంతుల్ని హత్యచేసి వారి ధనాన్ని, యిళ్లను, ఆడవాళ్లను ఎవరెవరు ఎలా పంచుకోవాలో ఒప్పందాలన్నీ పూర్తయిపోయాయి. తెలంగాణా అంతటా అన్ని ఊళ్లల్లో యివే పథకాలు. హిందువులు కూడా ఆయుధాలతో ఊరేగింపులు తీశారు. రహస్యంగా ఎత్తులకు పై ఎత్తులు సాగుతున్నాయి. లింగమ్మ జ్వరంతో ఉన్న గంగరాజంకు సేవలు చేస్తూ పక్కనే ఉన్నప్పటికీ గజగజ వణికిపోయేది. అనుకున్నంత అయింది. గంగరాజం ఉన్న యింటికి రాత్రి సందుల్లో పడి ఏదో పనిమీద పోయి వస్తుంటే ఎవరో కోన్ హై అంటూ గద్దించేసరికి లింగమ్మ భయపడిపోయింది. ఉర్దూ రాని లింగమ్మ తెలుగులో మాట్లాడేసరికి అయిదారుగురు రజాకార్లు ఒక్కసారిగా చుట్టుముట్టారు. ఎక్కడికి ఎత్తుకు పోయారో తెలియదు ఎంతమంది రేప్ చేశారో తెలియదు. రెండోరోజు అకస్మాత్తుగా ఆ యిల్లు నిర్మానుష్య మైపోయింది.

సైనిక చర్య జరిగింది. రజాకార్లు ఎక్కడెక్కడికో పారిపోయారు. సైన్యం రావడం మూడురోజులు ఆలస్యం అయితే రజాకార్ల హత్యాకాండతో వందల మంది ఊచకోత మానభంగాలతో ఊరంతా రక్తసిక్త మయ్యేది. లింగమ్మ బతికేది కాదు. రజాకార్ల యిళ్లల్లోకి చొరబడ్డ రాగెల్ల లచ్చన్న లింగమ్మను గుర్తుపట్టి నలుగురు కల్సి మోసుకొని గంగరాజం యింటికి చేర్చ డంతో లింగమ్మ మళ్లీ పుట్టినట్టయింది. ఏడాది దాకా మనిషి కాలేదు. ఆ తర్వాత గర్భస్రావమై లింగమ్మకు యిక పిల్లలు కాలేదు.

జ్వరంతో ఉన్న తాను ఎటూ పోలేక చనిపోయిన వారిలోనే లెక్కించుకున్నాడు గంగరాజం. సైన్యం రావడంతో ధైర్యం వచ్చింది. లింగమ్మ బతికి యింటికి చేరడం ఒక ఊరట. కానీ ఆ సంతోషం ఎంతోసేపు మిగల్లేదు. సైన్యం భయానికి అరబ్బుల రజాకార్ల బాధపోయింది. కానీ సైన్యం చేసిన దోపిడీలు, మానభంగాలు, హత్యలు అంతకు మించిపోయాయి.

పారిపోయిన తాము పల్లె చేరినట్టే కొందరు దొరలు తిరిగి పల్లె చేరారు. గంగరాజం ఊళ్లన్నీ తిరిగి దొరలకు వ్యతిరేకంగా ప్రచారం చేశాడు. 1945 నుండి జగిత్యాల్లో, కోరుట్లలో చేనేత సహకార సంఘం నిర్మాణం కోసం ఎక్కలదేవి లక్ష్మణ, మచ్చ రాజన్న, మిట్టపెల్లి నారాయణ, దాసరి ఎతిరాజంతో నిజాం రాజ వైద్యుడైన హకీం నారాయణదాసు సహకారంతో నిజాం రాజును కలిశారు. అలా చేనేత సహకార సంఘాలు స్థాపించి వెట్టి నిర్మూలనకు, సబ్సిడి నూలుకు, ఖాదీ ఉద్యమానికి కృషి చేశారు. దాని ఫలితంగానే 1952లో గంగుల భూమయ్య ఎమ్మెల్లేగా గెలవడం. గంగుల

భూమయ్య ఎమ్మెల్లేగా గెలిచినపుడు తానే గెల్చినంత సంతోషపడిపోయాడు గంగరాజం.

*

స్వాతంత్రం వచ్చింది. దొరల పెత్తనానికి గోరీ కట్టేశామనుకున్నారు. కానీ గోరీ లోంచి తిరిగి కొత్త ఎత్తులతో దొరలు ముందుకు వచ్చారు. తమ జాతి ఉద్ధరణకు మొదలైన మెట్‌పెల్లి ఖాదీసంస్థ కూడా క్రమంగా విజయ రామారావు, చొక్కారావు వంటి దొరల పెత్తనంలోకి పోయింది. తెలుగు దేశం పార్టీ వచ్చేదాక బీసీల నాయకత్వం అంటూ లేకుండా చేయగలిగారు. ఎలా జరిగిందో చాప కింది నీరులాగా. అంబల్ల రాజారాంను ఎమ్మెల్లేగా గెలిపించుకుంటే ఏదో చేస్తాడనుకుంటే తన కులం వారితో పాటు అందరితో 'దొర' అనిపించుకున్న అహంకారంతో అతనికీ గంగరాజంకూ బెడిసికొట్టింది.

తాము బతుకు పోరులో ఎవరి గోచీవాళ్లు సర్దుకునేలోపే ఎంతో చరిత్ర గడిచిపోయింది. తాను విజయ రామారావును ఓడించి సర్‌పంచ్ అయితే అతడు ఆ తర్వాత పోటీ చేసి ఎమ్మెల్లే అయ్యాడు. తనకు ఆర్థికంగా ఆ స్తోమత లేక పోటీ చేయకుండా అక్కడే ఆగిపోయాడు గంగరాజం. అతనిలాంటి వాళ్లెందరో సర్‌పంచులయ్యారు. కాని దొరలు, పోలీసు పటేలు, పట్వారీ ఒక్కటై అధికారుల్ని తమ చెప్పుచేతల్లో పెట్టుకొని తమకు అడుగడుగునా గోతులు తవ్వారు. గోతులు తవ్వే రాజకీయాలు తనకేనాడూ తెలియవు. తన పిల్లలు ఎదుగుతున్నారు. వారిని చదివించుకోవాలి అనుకున్నాడు గంగరాజం. వాళ్ల అవసరాలు తీర్చాలి అని నిశ్చయించుకొని వారికోసం జగిత్యాల్లో యిల్లు కిరాయికి తీసుకుని పిల్లలతో పాటు లింగమ్మనీ ఉంచి తానొక్కడు పల్లెలో ఉండిపోయాడు.

ఈ పోరాటాలు ఎన్ని చేసినా ఈ పల్లెబతుకుల్లో ప్రజాస్వామ్యం వచ్చేదాకా అవి బావిలో కప్ప బతుకులు కాక తప్పవు అని బతుకు పోరాటంలో పడ్డాడు. చెరువులు, రోడ్లు కంట్రాక్టరయ్యాడు. లక్ష్మిరాజంతో కల్సి తునికి ఆకు, ఎక్సైజు కాంట్రాక్టరయ్యాడు. ఆఫీసుల చుట్టూ తిరగడానికి బస్సు సౌకర్యం ఉన్న ఊళ్లో, తన పల్లెకు సమీపంలో ఉన్న కోరుట్లలో సెటిలయ్యాడు. కొడుకులకు ఉద్యోగాలయ్యాయి. మేన సంబంధాలు ఎవరూ చేసుకోలేదు. సదువుకొని పిల్లను ససేమిరా చేసుకోనన్నారు. కనీసం అయిదవ తరగతైనా చదువుకుంటేనే చేసుకుంటామన్నారు. అట్లా లక్ష్మిబాయి తమ యింటి కోడలైంది. లక్ష్మిబాయి రాజేశంకు భార్య అయి కిరణ్మయికి తల్లి అయ్యేసరికి తొమ్మిది గజాల గోచీ చీర నుండి ఆరు గజాల చీరకు మారింది. రాజేశం టీచరు పని నుండి లెక్చరర్ అయ్యేసరికి లక్ష్మిబాయి ఆ స్థాయి మాట తీరు, సంస్కారం అలవర్చుకుని యిపుడు డిగ్రీ చదివిందేమో అనుకునేట్టు తయారైంది.

గంగరాజం చేనేత సహకార సంఘాల నిర్మాణంలో పడి తిరుగుతున్నపుడు రాజేశంకు కిరణ్మయిలాగే తొలుత పల్లెటూరులో పంతులు ఉద్యోగమే వచ్చింది. నేనా పల్లెటూరుకు పోను, బొంబాయి బట్టల మిల్లులో పనికి పోతానన్నాడు. బొంబాయిలో నూట యాభయి రూపాయలదాకా కూలీ గిట్టేది. టీచరు ఉద్యోగంలో నలభయి అయిదు రూపాయలే జీతం.

ఎక్కువ పైసలకు ఆశపడి బొంబాయికి పోకు అంటూ లింగమ్మ ఏడ్చింది. లక్ష్మీబాయిని బొంబాయికి పంపనన్నారు అత్తమామలు. మెట్‌పెల్లి ఖాదీ సంస్థలో ఉద్యోగం యిప్పించుమని రాజేశం పట్టుబట్టాడు. అపుడు అందులో టీచర్‌కన్నా ఎంతో ఎక్కువ జీతం ఉండేది.

అది దొరకక పోవడమే నయమైంది. దాంతో రాజేశం టీచరుగా ఎక్కి ఎమ్మే, పి.హెచ్‌డీ. చేసి క్రమంగా లెక్చరరయ్యాడు. మెట్‌పెల్లి ఖాదీలో చేరిన లింగమ్మ తమ్ముని కొడుక్కు రిటైరెయ్యే వయస్సునాటికి పేరుకు మేనేజరైనా అటెండరు స్థాయికి జీతం కుదించుకుపోయి మూడు వేలైనా రావడంలేదు. రాజేశం యిపుడు అయిదంకెల జీతంకు చేరుకున్నాడు.

బొంబాయికి పోయిన వాళ్లే బాగుపడ్తారనుకున్న బతుకులు యిట్లా మారిపోతాయని ఎవరు కలగన్నారు. పల్లెల్లో వ్యవసాయం ఉన్నవాళ్ల బతుకులు యిట్లా అక్కడే ఆగిపోతాయని ఎవరనుకున్నారు. అప్పుడు వాళ్లకే బిర్రు ఎక్కువ.

ఒకప్పుడు పిల్లనిచ్చేకాడ ఎన్ని నాగండ్లు, ఎన్ని ఎడ్లు, ఎంత వ్యవసాయం, ఎన్ని మగ్గాలున్నాయని అడిగేవారు. ఇప్పుడదంతా పోయింది. ఏం చదువుకున్నాడు, ఏం ఉద్యోగం దొరుకుతుంది అనే అడుగుతారు. గంగరాజం తన చెల్లెలు సంగమ్మ పెండ్లికి ముప్పయి అయిదు రూపాయలకు తులం బంగారం కొన్నాడు. పెండ్లి పదహారు రోజులు జరిగింది.

పెండ్లికి నాలుగు రోజల ముందు చుట్టాలు యింటికి వచ్చేవారు. పోచమ్మకు చేసికొని గొర్రెపోతు కోసి మొక్కు చేయడంతో మొదలయ్యేవి చుట్టాల భోజనాలు. పెళ్లి భోజనాలు, మారుపెళ్లి భోజనాలు, వియ్యపురాళ్ల వైనం, పదహారు రోజుల పండుగ అయి నాక ఎవరింటికి వాళ్లు పోయేవాళ్లు. అందుకనే ఏ వ్యవ సాయం పనులు లేకుండా ఎండాకాలం లోనే పెండ్లిల్లు పెట్టుకునేవారు. పెళ్లికి ఎన్ని కచ్చరాలతో చుట్టాలు వస్తారు అనేది వెనకటి లెక్క. పది కచ్చరాల్లో వంద మందితో వెళ్తే చాలా పెద్ద పెళ్లి. పెళ్లి యిపుడు ఒకపూట పండుగగా కుదించుకపోయింది. కిరణ్మయి మీటింగ్ పెళ్లే చేసుకునేట్టుంది. ఈమె యిపుడు వెండి బంగారు నగలు కూడా మొరటు అంటుంది. ఓ చేతికి గడి యారం తప్ప గాజులు కూడా వేసుకోదు. ఎవన్నో పట్టు కొని ప్రేమ అనుకుంటూ చెప్పకుండా లేచిపోయేట్టే వుంది కిరణ్మయి. రాజేశం టీచరుద్యోగం వచ్చాక పని చేస్తున్న ఊళ్లో ఎవర్నో లేపుకొని ఉద్యోగం వదిలేసి పారిపోదామనే చూశాడు. లింగమ్మ జాగ్రత్తపడ్డంతో కొడుకు బుద్ధిమంతుడయ్యాడు.

*

“ఏమాయె. ఊరొచ్చింది దిగు,” అని లింగమ్మ పిలవడంతో వర్తమానంలోకి వచ్చాడు గంగరాజం. బస్టాండు అల్లంత దూరాన బస్సాగింది. ఎక్కేవాళ్లు పరుగున బస్సుకేసి వస్తున్నారు. బస్టాండులో ఆపకుండా యింత దూరాన ఆపడంతో గంగరాజం మనస్సు చివుక్కుమంది. ఈ బస్సుల కోసమేనా తాను పోరాటం చేసింది అని మనస్సు మూగపోయింది.

“మనం ఈ వూరికి ప్రయివేటు బస్సు సర్వీసు కోసం ఎంత పోరాటం చేసినమో గుర్తుందా!” మెల్లిగా నడుస్తూ అడిగాడు గంగరాజం.

“ఎందుకు గుర్తులేదు. విజయ రామారావు తన సవారి కచ్చరం పరువు పోయిందని, సర్వీసును బందు చేయించలేదా? ప్రయివేటు బస్సులో అందరూ తన తీరే కూర్చుండుడు సయించకపాయె. గిరాకి పెరిగినంక ఆ బస్సు బందు చేయించి తన బావతో బస్సు కొనిపిచ్చి నడిపించె. ఆ ఒక్క బస్సుతోని ముప్పయి బస్సులు కొనిరి. సిన్మా టాకీసు కట్టిరి. పట్నంల బంగ్లాలు కట్టిరి.” లింగమ్మ కళ్లముందే ఏమీలేని వాళ్లు ఎంత ఎదిగి పోయారో కోపంగా గుర్తుచేసుకొంది.

“నమస్కారం తాతా! ఇపుడేనా రాక! మనుమ రాలు పెండ్లపుడు,” అంటూ పలకరించాడు- టపా పంచుతున్న ఆ వూరి బ్రాంచి పోస్టుమాస్టరు.

“నమస్కారం. మీ నాన్న మంచిగున్నడా సేకరూ.”

“మంచిగనే ఉన్నడు తాతా! వాడకం కల్లు బింకి (కుండ) కోసం యిపుడే ఈదుల్లకు పోయిండు. ఎపుడూ నిన్నే యాది చేస్తడు తాతా! దొరలతోని కొట్లాడి ఊర్లె పోస్టాఫీసు పెట్టించి మా నాన్నకు యిప్పించింది నువ్వే నని పల్లెల అప్పుడు నువ్వు చేసిన పోరాటం గురించి ఎంతో యిదిగా చెప్పుంటడు.”

“ఏమో! యిపుడు ఆయింత యాది చేసుకునె టోల్లు ఎవలున్నరు. మరి మొన్న మీ నాన్న సి.సి. బ్యాంకు ఎలక్షన్లో విజయ రాంరావు కొడుకుతోనే తిరి గిండట. కాలం ఎనుకకు పోతున్నదో ముందుకు పోతు న్నదో తెలుస్తలేదు. అంత పోరాటం చేసి ఏం లాభం. ఎండకొడ్తున్నది నడుస్త,” అంటూ ముందుకు కదిలాడు గంగరాజం.

అన్న వదినల్ని చూసి సంగమ్మ ముఖం సంతో షంతో వికసించింది. పూలుపండ్లు పెట్టడానికి పెద్ద మనుషులు వచ్చి తీసుకుపోయే పాత ఆచారాన్ని పాటిం చాడనుకుంది సంగమ్మ. మనుమరాళ్లు కాళ్లకు నీళ్లి చ్చారు. సంగమ్మ కొసరికొసరి తినిపించింది. లింగమ్మ చాప మీద ఒరిగింది. గంగరాజం మంచంలో నడుం వాల్చాడు. చుట్టాలకు చెప్పడానికి ఊళ్లోకి వెళ్లిన రెండో మనుమడు అజయ్ సైకిల్పై వచ్చి వారిని పలకరిం చాడు. కుశలప్రశ్నలయ్యాక అన్నాడు అజయ్.

“తాతా! బస్టాండుకు అంత దూరాన బస్సాపిన్రట గదనే. గీ బస్సులు కావాలని ఎనుకట పోరాటం చేసిన వట. ఇపుడు ప్రయివేటు బస్సులే నయం. ఎక్కడంటే అక్కడ ఆపుతారు.”

“ఎనుకటి కాలం ఎట్లుండెనో నీకేం ఎరుకరా! ప్రయివేటు బస్సులు నడుపుకుంట ఆర్టీసీ బస్సులు రావద్దని, బస్సు డిపో పడవద్దని ప్రయత్నం చేసిరి. ఎంతో పోరాటం చేస్తే ఈ డిపో పడె. డిపో పడ్డంక డిపో వద్దన్న కొడుకులే డిపో మేనేజర్లయిరి. ఛైర్మెన్లయిరి. అంతా కండ్ల ముందటి పోరగాన్లు ఎట్లా ఎదిగిరి.”

“గా కండక్టరు పోస్టు యిప్పియ్యిమంటే చాత గాలేదుగానీ అందరు నా కండ్ల ముంగటి పోరగాన్లే అని

మా అంటవులే," అని అజయ్ హేళనగా అన్నాడు. గంగరాజంకు చాలా కోపం వచ్చింది. తమాయించు కుని అన్నాడు.

"నాకు యిష్టం లేకపోయినా నీకోసం అడిగితే పనీ గాకపాయె- నాకు అవమానం మిగిలె. అయినా మనం ఎపుడూ అడుక్కొంటూ, వాళ్లేమో ఎపుడూ అధి కారంలోనే ఉండాల్నారా! నేను నీ వయస్సులో యిట్లా వాన్ని వీన్ని కాల్లు మొక్కుకుంటూ ఉంటే ఈ పల్లె యిట్లా అభివృద్ధి అయ్యేదేనా! ధైర్యం ఉంటే కొట్లా డురా! నా కాలంలో నేను సర్పంచ్‌నైనాను. నువ్వు మండలాధ్యక్షునివో, ఎమ్మెల్లేవో కారాదుర. దిక్కుమాలి నట్టు అరబ్బు దేశాలకు పోతానని పైరవీ చెయ్యవట్టివి. మీరు అరబ్బు దేశాలకు పోతే వాల్లు మీ పెండ్లాలకు అలవాటైతరు. ఏం పుటుకలురా మీవి. గింత రేషంలేని బతుకు. దేశం అమ్ముడుపోతుంటే ఒక్కడూ పోరాటం చెయ్యడేమిరా!"

అజయ్‌కు రేషం మొలుచుకొచ్చింది.

"ఈ దేశం నాకేమిచ్చిందని పోరాటం చెయ్యాలె తాతా! ఈ స్వాతంత్రం వల్ల, ఈ అభివృద్ధి వల్ల లాభపడ్డ వాళ్లు పోరాటం చెయ్యాలె. కనీసం కండక్టరు ఉద్యోగం యివ్వకుండా అరబ్బు దేశాలకు తరుముతున్న ఈ దేశం అమ్ముడుపోతే నేనెందుకు పోరాడాలె. దేశాన్ని అమ్ముక తింటే నా వాటా నాకు పారెయ్యమంటా, అంతే. ఈ దేశం ఏమైపోతే నాకేమిటి! మళ్లీ విదేశీ పాలనలోకి పోతే ఎక్కువ సంతోషిస్తాను. నాకు లేని అభివృద్ధి, స్వాతంత్రం మిగతావాళ్లకెందుకుండాలె."

సూటిగా ఆ మాట హృదయంలో బాణంలా గుచ్చుకుంది. విలవిలలాడిపోయాడు గంగరాజం. యువతరం ఆలోచనాతీరు చూసి అవాక్కయి పోయాడు. తేరుకొని ఏదో చెప్పబోయేంతలో "నువ్వు వచ్చినట్టు చుట్టాలకు చెప్పి వస్తా" అంటూ బయల్దే రాడు అజయ్.

"అన్నయ్య అన్న మాటలు పట్టించుకోకు తాతా. ఈ నడమ అందరితో యిట్లనే వాదన పెట్టుకుంటు న్నడు," అంటూ మనుమరాళ్లు తాతయ్యను అనున యించారు.

యాభయి ఏళ్ల అభివృద్ధిలో వీరికేమీ ఎందుకు అందకుండా పోయిందో, ఏమీలేని విజయ రామారావు. అతని అత్తగారి తరపువాళ్లు కోట్లకు ఎలా పడగలెత్తారో, యిలా ఎందుకు జరిగిందో ఆలోచనలో పడ్డాడు గంగ రాజం. అజయ్ తండ్రి శంకరయ్య చిన్న తప్పు చేయడం వల్ల నలభయి ఏళ్లుగా ఆ నష్టం ఎట్లా పెరుగుతూ పోయిందో! 1960లో హెచ్చెస్సీ ఫేలయ్యాక జగిత్యాల్లో ఈజిబిటి టీచర్ ట్రేనింగ్ చెయ్యిరా అంటే వినకపోయె. రెండ్లేండ్లు ట్రేనింగ్ చేసి పాసైతే జీతం అరవై రూపాయ లుండదు, బొంబాయిలో బట్టల మిల్లుల్లో నెలకు రెండు వందల రూపాయలు గిట్టుబాటవుతాయని పోయాడు. బొంబాయిలో కూలీలు తగ్గుతూ వచ్చాయి. టీచర్లకు జీతాలు పెరుగుతూ పోయాయి. ఇలా జరుగుతుందని ఎవరు కలగన్నారు. తానైనా ప్రయివేటు బస్సుకొనే ధైర్యం చేశాడా! ఆ చిక్కులు వద్దనుకోలేదా!

ప్రావిడెంటు ఫండు కోసం పనికి పర్మనెంటుగా రాజీనామా చేశాడు శంకరయ్య. వచ్చిన పైసల్తో నాలుగె కరాలు కొన్నాడు. కాని వ్యవసాయానికి పైసలు అవ సరం కావడంతో భీవండికి వలస వెళ్లాడు. ఏడాదిన్నర దత్తా సామంత్ సమ్మెతో భీవండిలో నిరుద్యోగ కార్మి కుల ఒత్తిడి పెరిగింది. కూలీ తరిగింది.

ఏడాదికోసారి రావడం. శుక్రవారం పూజలు, తాగుడు, సంపాదించిందాన్లో ఎంతో వృధాకావడం, ఇక్కడ సంగమ్మా కోడలూ ఎండనకా, వాననకా కష్టపడి పొలాలు పండించడం. శంకరయ్య వయస్సు పెరిగి ఆరోగ్యం బాగుండక భీవండీ బందయ్యాడు.

శంకరయ్య యిపుడు మరీ పేదవాడేమీ కాదు. పిల్లలకు చదువు తాలూకు సంస్కృతి అందకుండా పోయింది.

బొంబాయి కార్మిక సంస్కృతి పల్లెకు పనికి రాలేదు. పల్లె సంస్కృతికి వాళ్లు ఒదిగిపోలేదు.

రెంటికీ మధ్యస్తంగా ఎదిగిన నలభయి ఏళ్ల జీవితక్రమం మేనల్లుడిది. వడదెబ్బకు అకస్మాత్తుగా పోయాడు.

అప్పటికే మేనల్లుడి పెద్దకొడుకు విజయ్ ఎదిగి వచ్చాడు. కిరణ్మయి అంత చదువూ చదివాడు. పల్లె లోనే స్కూలు నడుపుకుంటున్నాడు. ఉద్యోగం మీద ఆసక్తి లేదు. రాజకీయాల్లో దిగాలని ఉన్నట్టుంది. భార్య ఉద్యోగం చేస్తూ ఉంటే తాను ఆర్థికంగా ఎవరిపై ఆధారపడనవసరం లేకుండానే రాజకీయాల్లో ఎదగ వచ్చునని అతని ఉద్దేశం.

తాను చేయలేకపోయిన కర్తవ్యాల్ని విజయ్ అందుకుని ముందుకు సాగుతాడని ఆశ కలగడంతో కిరణ్మయిని ఎలాగోలా ఒప్పించాడు.

రేపు మంత్రి భార్యగా కలిగే యోగాన్ని కావాలని కిరణ్మయి కాలదన్నుకుంటోంది. ఎవరికి తెల్సు. రాజకీయాలు అకస్మాత్తుగా తిరగబడి విజయ్‌కు బదులు విజయ్ భార్యగా కిరణ్మయే మంత్రి కావచ్చు.

అభివృద్ధి ప్రవాహానికి నలభయి ఏళ్ల క్రితం శంకరయ్య చేసిన పొరపాటుతో దూరమైన తన చెల్లెలి కుటుంబాన్నీ, తన కొడుకు కటుంబాన్నీ ఒకే ప్రధాన ప్రవాహంలోకి తేవాలని చేయాలనుకుని నిశ్చయించేసిన పెళ్లి కిరణ్మయి మూర్ఖపు పట్టుదలతో విచ్ఛిన్నం అవుతోంది.

గంగరాజం నిస్సహాయంగా తల కొట్టుకున్నాడు.

కిరణ్మయి తనను స్వార్థపరుడని అన్నది.

సమాజ అభివృద్ధి కోసం పని చేస్తూ తన బతుకు తాను బతకడం నేరమా! గుంటుక నర్సయ్య పంతులు తన జీవితాన్ని చేనేత ఉద్యమానికే అంకితం చేస్తే సంగం పైసలు తినమరిగాడని, సంపాయించలేక సంగం అంటున్నాడని ఎన్ని మాటలన్నారు. దాంతో బట్టల వ్యాపారం చేసి సంపాదించి తిరిగి సంగానికి పెట్టడం వల్లనే కదా చేనేతోద్యమ పితామహుడని గౌరవించింది. తాను జనం మీద ఆధారపడి బతికితే పైరవీకారు అని నిందలేసేవారు కాదా!

...కిరణ్మయి ఎంత తప్పుగా ఆలోచిస్తోంది. తాను కష్టపడకపోతే రాజేశం లెక్చరరై కిరణ్మయికి ఈ అభివృద్ధి అందడం సాధ్యమయ్యేదేనా!

స్వార్థం తనదా, కిరణ్మయిదా!

...యిక్కడ పల్లెలో యింట్లో పశువులు, కోళ్లు, రొచ్చు పేడ, వ్యవసాయం, సంస్కృతి కిరణ్మయికి భరించరానిదిగా ఉంది.

ఈ వ్యవసాయమే లేకపోతే దేశంలో పాడీ పంటలు ఎక్కడివి.

అన్నీ తెల్సీ కిరణ్మయి ఏమన్నది...

"తాతయ్యా! పల్లెలు ఫోటోల్లో బాగుంటాయి. చూడ్డానికి బాగుంటాయి. ఉండడానికి బాగుండవు. పట్నంలో ఉంటూ పల్లెలు అద్భుతమైనవని నేనూ కథలు, వ్యాసాలు రాస్తాను. పట్నాల్లో సకల సౌకర్యాలున్న యిళ్లల్లో, అపార్టుమెంటుల్లో, స్వర్గం లాంటి కాలనీల్లో ఉంటూ అభివృద్ధి ఫలాలన్నీ పోటీపడి ముందు లాగేసుకుని పైకి మళ్లీ పల్లెలు బాగుంటాయి అని వాదించేవాళ్లను ముందుగా షూట్ చేయాలి తాతయ్యా!" కిరణ్మయి అన్నపుడు యువతరం ఆలోచనాతీరుకు వణికిపోయాడు తాను. అయిదు నిమిషాలు కరెంటుపోతే అబ్బ ఉక్కపోత- వెధవ బతుకు, వెధవ ప్రభుత్వాలు అని తిట్టిపోసే మహానుభావులే పల్లెలు బాగుంటాయని అంటార,"ని కిరణ్మయి నిశ్చితాభిప్రాయం.

"తాతయ్యా! పల్లెటూరి మనస్తత్వాలు యిప్పటికీ క్రూరమైన ఫ్యూడల్ మనస్తత్వాలే. ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థ వేళ్లూనుకోకుండా ప్రజాస్వామిక సంస్కృతి పల్లెల్లో ఎదిగే అవకాశం లేదు. అంతదాకా యివే కుత్సితపు మనస్తత్వాలు-ఓర్వలేనితనం. కాస్త వరసైతే చాలు వయస్సు ఆధిక్యతతో ఏమే, ఓసే అని పిలుస్తారు. ఇంట్లో లెట్రిన్ ఉండదు. అదే చెరువులో స్నానాలు, అదే చెరువులో చాకిరేవులు, అదే చెరువులో కాలకృత్యాలు."

"తాతయ్యా! పల్లెల్లో ఏదో ఒక కులానికో, యింటికో పరిమితం చేసి నన్ను ఫలానా కులం అమ్మాయి, ఫలానా యింటి కోడలు అని చూస్తారే తప్ప వ్యక్తిగా నా వ్యక్తిత్వాన్ని, తెలివితేటల్ని, జ్ఞానాన్ని అప్రధానం చేసి చూస్తారు. నన్ను ఎవరికో మనుమరాలుగా, కూతురుగా, కోడలుగా, భార్యగా చూసి గౌరవించడం అంటే నాకు అసహ్యం. నన్ను నన్నుగా గౌరవించాలి. అది పల్లెల్లో సాధ్యం కాదు," కిరణ్మయి యింకా ఎన్ని అన్నదో...

కిరణ్మయి అన్న మాటలతో గంగరాజం యిపుడు కొత్తగా ఆలోచనలో పడ్డాడు.

"చిన్నాయినా ఎప్పుడస్తివే," అంటూ కుమ్మరి రాజయ్య రావడంతో సగం సగం నిద్ర, సగం కల వంటి స్థితి నుండి లేచి కూర్చున్నాడు గంగరాజం.

"అంతా మంచిదేనా రాజన్నా! కొడుకులు మంచిగా అర్సుకుంటున్నరా. ముసల్ది పోయినంక నీకు ఎంత గోస కావట్టె," సానుభూతిగా పలకరించాడు.

"చిన్నాయిన్నా! ఏం చెప్పాలె. కొడుకులు వేరుపడి నేను సంపాదించిందంత పంచుకొని యిపుడు ఎవడు పెడ్తలేడు. నువ్వే చెప్పాలె వాళ్లకు," అంటూ విషయమంతా వివరించాడు రాజయ్య. అంతా ఓపికగా విని నిట్టూరుస్తూ అన్నాడు గంగరాజం.

"ఇపుడు నాకా ఓపిక లేదు. ఎవరిది వారికే భారతమంతయిపోయింది. నా మనుమలు మనుమరాండ్లే నా మాట దేకుతలేరు. అంతా నా కోసమే చేసుకున్ననట," అంటూ చెప్పుకొన్నాడు గంగరాజం.

ఎవరెవరో పలకరించడానికి రావడంతో కుమ్మరి రాజయ్య సెలవు తీసుకున్నాడు. సంగమ్మ కోడలుతో కల్సి రాబోయే చుట్టాల కోసం వంటల ఏర్పాట్లు చేస్తోంది. మక్కలు, అనుములు కలిపి పోసిన గుడాలు (గుగ్గిళ్లు), చికెన్ పులుసు వాసన కలగల్సి కమ్మని పండుగ వాతావరణం తలపిస్తోంది.

ఊళ్లు తిరిగి చుట్టాలకు చెప్పిరాను పోయిన పెళ్లి కొడుకు విజయ్ వచ్చేసరికి చుట్టాలతో యిల్లు నిండి పోయింది.

పూలు పండ్లు పెట్టే కార్యక్రమంతో పాటు ఆ సంబంధం క్యాన్సిల్ అయిందని తెలిసి అవమానంతో బాగా కుంగిపోయాడు.

కానీ వారికదేమీ పెద్దగా పట్టినట్టు లేదు.

ఎక్కడెక్కడో తిరిగి రాత్రికి చేరవచ్చాడు విజయ్.

అప్పటికి భోజనాలు పూర్తయి యాభయి ఏళ్ల నాటి సంగతులన్నీ ముచ్చటిస్తున్నారు.

ఇంగ్లీషు మీడియంల చదివిన ఆడపిల్లలు ఈ పల్లెల్లో ఉంటారనుకొని ఖాయం చేసుడే తప్పసలు.

పెళ్లిపత్రికలు అచ్చేశాక అనలేదునయం అని కిరణ్మయినే మెచ్చుకుంటున్నారు.

ఆ రాత్రే యిల్లు చేరిన రాజేశం కూతురు చేసిన పనికి మొహం చెల్లక యింటివద్దే ఉండిపోయాడు.

ముసలి దంపతులు తెల్లవారి ఇల్లు చేరేసరికి రాజేశం వారికోసమే ఎదురుచూస్తూ ఉన్నాడు.

ముఖం చాటువేయడానికి కిరణ్మయి ఎప్పటిలా స్కూలుకు వెళ్లిపోయింది.

''విజయ్ యిక జీవితంలో పెళ్లే చేసుకోడట,'' అన్నాడు గంగరాజం.

కోడలు లక్ష్మీబాయి సానుభూతి చూపే బదులు కూతురును వెనకేసుకొచ్చింది.

''ఆడపిల్లను మగవాల్లు పీటలమీది పెళ్లిళ్లు ఎత్తగొట్టవచ్చు! ఏవో వంకలు పెట్టి చూడవచ్చేవాడల్లా అంటుంటే ఆడపిల్లలకు ఎంత అవమానంగా ఉండాలె. ఒక్కసారి మొగోన్ని ఆడపిల్ల వద్దని నిరాకరిస్తే యింత పౌరుషమా! అయితే గానీ,'' అని జాడించింది లక్ష్మీ బాయి.

రచన మాసపత్రిక, దసరా ప్రత్యేక సంచిక, 1999